

„Aranybulla 800”
pályázat

Papp Regina

**AZ ARANYBULLA
JOGTÖRTÉNETI
VONATKOZÁSAI**

Az 1351-es törvények a 20. századi magyar történetírásban

„Exeunt omnes”

TARTALOM

Bevezetés	3
A historiográfia fogalma	5
A közeg bemutatása	5
Történeti iskolák	7
Pozitivizmus	7
Szellemtörténet	8
A marxista történetírás	9
Ellenpélda	11
Jogtörténészek nézőpontja	12
Az 1351-es törvények	13
A törvények keletkezésének módja, előzményei	13
Az Aranybulla megújítása, az ősiség törvénye	16
A kilenced	17
Egy és ugyanazon nemesség elve	19
Kevésbé ismert törvények	20
A törvények jelentősége, hatásai	21
Különbségek	24
Konklúzió	26
Irodalomjegyzék	27

BEVEZETÉS

II. András 1222-ben kiadott bullája idestova 800 éve megkerülhetetlen forrás a 13. századi Magyar Királyság megismeréséhez. A hosszas történeti kutatás és értelmezés a kilencvenes évek végére kialakított egy általánosan elfogadott és biztosnak tekintett képet az Aranybulláról, azonban az utóbbi tizenöt év – elsősorban Zsoldos Attila munkássága – alapjaiban forgatta fel ezt az elképzelést.¹ Ez is bizonyítja, hogy a kutatás még korántsem használt fel minden potenciált, amit ez a nagy jelentőségű forrás rejt, és hogy a történeti kutatás folytonos változása, a történelmi események és források megítélésének változását is maga után vonja.

Munkámban azonban nem erre az új vonalra szeretnék kitérni, inkább az Aranybulla mint törvény továbbélésére. Szintén vitathatatlan (és a mai napig tartó) relevanciáját mutatja, hogy számos alkalommal újították meg az idők folyamán.² Az Aranybulla cikkelyei olyannyira meghatározóvá váltak a kutatás szempontjából, hogy a megújításaik vizsgálata éppannyira fontos, mint az eredetié. Ezek közül pedig az egyik legfontosabb az 1351-es törvényekben való továbbélése, illetve azok a pontok, ahol a törvény eltér az Aranybullában foglaltaktól. Végül – nem utolsósorban – azért is kiemelendő ez a megújítás, mert maga az Aranybulla szövege is ennek köszönhetően maradt ránk.³

A dolgozatban tehát az 1351-es törvényeket vizsgálom, azon belül is a megítélését és annak változását a 20. századi magyar történettudományban. A konkrét témák bemutatása érdekében néhány kiemelkedő munkát választottam ki a témában, melyek a 19. század legvégén, a 20. század közepén

1 ZSOLDOS Attila: II. András Aranybullája, *Történelmi Szemle*, 2011/1. 1–38.

2 ZSOLDOS Attila: Az Aranybulla útja a történeti mitológiában, *Pontes*, 2022. 13–32. 14. Először 1231-ben újították meg (II. András), majd később csak egyes rendelkezései jelennek meg az új törvényekben, 1267-ben (IV. Béla), 1290-ben és 1298-ban (III. András), valamint 1339-ben (I. Károly). Majd újra megerősítik az eredeti törvényt (de változtatnak is a rendelkezéseken) 1351-ben (I. Lajos), 1384-ben (I. Mária), 1397-ben (Luxemburgi Zsigmond), 1440-ben (I. Ulászló), 1464-ben (I. Mátyás), valamint megjelenik a Tripartitumban (1517) is.

3 ZSOLDOS, 2. lj. 20.

és legvégén, illetve a 21. század legelején születtek. Olyan munkákat igyekeztem választani, amelyeknek a magyar történelem – vagy kifejezetten a magyar középkor – szintetikus igényű bemutatását tűzták ki célként. A művek már a saját korukban is ismertek voltak, és alapvetően meghatározták a korszak történeti látásmódját, főleg mivel mind különböző történeti iskolát képviseltek.

A magyarországi Anjou-kort összefoglaló kötetekről elmondható, hogy olykor lényegesen eltérő nézőpontot képviselnek. A dolgozat az Anjou-kor szakirodalmának néhány jelentős munkáját kiemelve vizsgálja Nagy Lajos 1351-ben kiadott törvényeit. Ennek kapcsán pedig igyekszik bemutatni azokat a történeti iskolákat, illetve ideológiákat, amelyek befolyásolhatták a szerzőket kutatásuk során. A felsorolt történészek és munkák kiválasztásánál arra törekedtem, hogy minél átfogóbb képet kapjunk a témával foglalkozó szakirodalomról. A hangsúlyt elsősorban a teljes magyar történelmet összefoglaló, nagy szintézisek vonatkozó kötetekre helyeztem, kezdve *A magyar nemzet történetével*,⁴ a *Szent István birodalmáig* bezárólag.⁵ Ezen kívül néhány, a témával foglalkozó rövidebb munka álláspontját is bemutatom, hogy jobban érzékelhetőek legyenek a különbségek.

Hatalmas felelősség hárult a történészekre a történeti munkák megírásakor, különösen, ha a munkát nemcsak a szakmán belüli kutatóknak, hanem a közvéleménynek vagy esetleg a diákságnak szánták. Elsődleges elvárás a szerzőkkel szemben, hogy a témát teljesen objektíven mutassák be, azonban ez közel sem egyszerű feladat. Figyelembe kell vennünk, hogy magának a történettudománynak, a céljainak, eszközeinek, illetve módszertanának megítélése nem konzekvens, korszaktól és személyektől is függ. Ezért a történészek általában ilyen elméleteket vallottak magukénak, és azok alapján dolgozták fel az adott történelmi kérdést. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a más elméletet valló, más iskolát követő szerzők különböző oldalakról vizsgálták a problémákat, és részben eltérő megoldásokra is jutottak.

Kétségtelen, hogy a kutatókat ezek az iskolák befolyásolják, amikor egy konkrét témával foglalkoznak, viszont nem egyértelmű, hogy a módszertani és elméleti kérdések rámutatnak-e a megoldásra, vagy épp tévútra vezetnek. Dolgozatom célja, hogy egy konkrét téma – esetemben az 1351-es országgyűlés és az itt hozott törvények – felhasználásával rámutasson azokra a különbségekre, amelyek a történeti iskolák hatására jöttek vagy jöhettek létre.

4 PÓR Antal, SCHÖNHERR Gyula: „Az Anjouk kora az Anjou ház és örökösei (1301–1439)” in: Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története III.* (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. 1895).

5 ENGEL Pál: *Szent István birodalma* (Budapest: MTA Történettudományi Intézet 2001).

A HISTORIOGRÁFIA FOGALMA

A historiográfia fogalmának és feladatának meghatározása még ma sem egyszerű. Példának okért nem tisztázott, hogy a történetírás vagy a történettudomány történetével és fejlődésével foglalkozik-e ez a történettudományi szakág.⁶ Jelen munka Ernst Breisach meghatározása szerint tekint a historiográfiára, aki szerint ez nem más, mint „*annak a feltárása, hogy a nyugati kultúrkör gondolkodói hogyan vélekedtek a múltról, és vizsgálódásaik alapján milyen következtetésre jutottak az emberi életre vonatkozólag a múlt, a jelen és a jövő folytonosságának viszonylatában*”.⁷

Dolgozatom tehát historiográfiai munka, hiszen azt vizsgálja, hogy egy történész, hogyan „*vélekedik a múltról*”, egy adott történeti korszakról vagy eseményről, illetve hogy milyen hatások formálják a szerző véleményét. Ezt nyilván rengeteg tényező befolyásolhatja, elsősorban a történetíró személye, felkészültsége, elfoglaltsága és képességei. De mindenképpen fontos az adott kor, amelyben él és alkot, illetve az uralkodó világnézet. Végül pedig nem tekinthetünk el a politikai környezettől sem, ami szintén hat az alkotóra.

A KÖZEG BEMUTATÁSA

Mielőtt azonban rátérnék a konkrét témára, röviden bemutatom az Anjou-kori társadalom jellemzőit, amelyek jelentős hatással voltak az 1351-es törvények létrejöttére.

A magyar társadalom szerkezeti megoszlását a 14. században a birtok (*possessio*) határozta meg, a társadalom tehát alapvetően két részre, a „birtokosok” és a „birtoktalanok” csoportjára oszlott. A birtokosok, vagyis általában a nemesség saját, szolgáltatástól mentes földbirtokkal rendelkezett, tehát ő maga bírt hatalommal a birtokán lakók felett. Míg a birtoktalanok, a parasztság mások birtokán élt, nekik bizonyos szolgáltatásokkal tartozott, vagyis a nemesek a birtokukon élő parasztok felett rendelkeztek hatalommal.⁸

A 13–14. században lezajló társadalmi átrendeződés hatására a királyi szerviensek, az úri nemzetségek leszármazottai és a várjobbágyok betago-

6 ERŐS Vilmos: A historiográfia fogalma, *Történeti Tanulmányok*, 2010, 5–22. 5–6.

7 BREISACH, Ernst: *Historiográfia* (Budapest: Osiris Kiadó 2004) 13.

8 ENGEL Pál: „Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon” in: ENGEL Pál (szerk.): *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Osiris Kiadó 2003) 302–319. 305.

zódta az egységesülő nemesség rétegébe.⁹ Ugyanez a folyamat zajlott le a paraszti rétegnél is. A szolgák, a különleges szolgarendűek és a szabad parasztok egyaránt a jobbágsághoz tartoztak a 14. századra.¹⁰

Az 1351-es törvények főként a nemesi társadalom életét szabályozták, és létrejöttükben kizárólag ők vettek részt. Tekintve, hogy a földbirtokból való részesedésük a korszakban körülbelül 60 százalék volt, egyértelmű, miért voltak – a főpapság mellett – az egyik legfontosabb tényezők a politika életben.¹¹

Ebből kiindulva a nemesi réteg megoszlását is vizsgálunk kell, az ugyanis többször megjelenik a törvénycikkek különböző magyarázataiban. Egyes történészek a főnemesség és köznemesség megoszlásáról írnak,¹² van, aki még az „arisztokrácia” kifejezést is használja,¹³ míg mások az udvari és a megyei nemeseket különböztetik meg.¹⁴

Engel Pál *Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon* című művében azonban rámutat, hogy ez a vagyoni alapú rétegződés bár létezett, a korban nem jelentett különbséget a nemesség mentalitására illetve politikai tevékenységére nézve.¹⁵ „A középkor vonatkozásában különösen fontosnak látszott eldönteni, ki »nagybirtokos« származású és ki »köznemes«, mert az előbbieket predeterminált módon a »feudális anarchia« székertolónak számítottak, míg a »köznemeseket« állítólag ugyanilyen velük született ösztön a központi hatalom erősítésére készítette.”¹⁶

Ennek fényében tehát nem szabad a nemesség különböző vagyoni rétegeit egymástól független politikai célokkal rendelkező egységeknek tekintenünk, azonban el kell fogadnunk, hogy a gazdasági erő politikai hatalmat adott a nagyobb birtokkal rendelkezők kezébe.¹⁷ Persze szükséges hogy ezeket a rétegeket megkülönböztethessük, ezért a munkában a főnemesség és köznemesség kifejezésekkel fogok utalni rájuk.

9 CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon II., I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–95)* (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet 2019) 52.

10 CSUKOVITS, 9. l. 54.

11 ENGEL, 8. l. 308.

12 BÓNIS György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban* (Budapest: Osiris Kiadó 2003) 142.

13 BERTÉNYI Iván: *Magyarország az Anjouk korában* (Budapest: Gondolat Könyvkiadó 1987 [Magyar História]) 223.

14 ENGEL, 5. l. 152.

15 ENGEL, 8. l. 310–311.

16 ENGEL, 8. l. 311.

17 ENGEL, 8. l. 311.

TÖRTÉNETI ISKOLÁK

Korábban már említettem a különböző filozófiai és szellemi irányzatokat és hogy mekkora hatással voltak az adott korszak teljes világnézetére, ezzel együtt a történettudományra és a történetíráásra is. Ezért az egyes korszakokra különböző világlátású történeti iskolák jellemzőek. A következőkben röviden bemutatok néhány ilyen iskolát, azokat, amelyek a legfontosabbak lesznek az 1351-es törvényekkel foglalkozó magyar történetírásban. A korszak kutatói természetesen nem csak hogy tudatában voltak az aktuális történelemkutatási ideáknak, de sokszor véleményezték, sőt maguk is alakították őket. A szellemtörténeti irányzat elterjedésének hajnalán például Hóman Bálint *A történelem útja* című munkájában hosszan értekezett ennek előnyeiről a pozitívizmussal szemben.¹⁸

Jelen munkában főleg a 20. századot meghatározó történeti iskolákkal és művekkel foglalkozom, azonban hogy ezt a korszakot jól tudjam ábrázolni, be kell mutatnom a 19. század végére jellemző iskolát, a pozitívizmust is, illetve magának a kutatásnak meghatározó változását a századfordulón.

Pozitívizmus

A pozitívista történetírás a 19. század első évtizedeiben tűnt fel Franciaországban mint az idealista romantikával szemben megfogalmazódó materialista eszme.¹⁹ Az irányzat alapítójának Auguste Comte-ot tartják, aki szerint a pozitívizmus olyan filozófiai rendszer, amely egységbe foglalja a tudományok minden ágát. A történész feladatát inkább empirikusnak tartotta, vagyis az adatok gyűjtése és a megfigyelés volt a legfontosabb feladat. Ezekből az adatokból aztán általános törvényszerűségeket vezettek le, mint egy természettudományos tézisznél tenné a kutató. Ez a módszer azonban gyakran vezetett túlzó általánosításhoz.²⁰

A történetírásban a politika- és eszmetörténet (vallás és filozófia), valamint az irodalom- és művészettörténet háttérbe szorult, helyettük a gazdaság- és a társadalomtörténet került előtérbe. A módszer tekintetében pedig az adatgyűjtés teljesen kiszorította a forrásokból való következtetést és a történeti rekonstrukciót.²¹

Magát Charles Darwint is megemlíthetjük mint híres pozitivistát, annak ellenére, hogy sem történeti, sem filozófiai munkákat nem írt. Műveiben megkísérelte a természet, a társadalom és a kultúra történetét ugyanazon

18 HÓMAN Bálint: *A történelem útja. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Osiris 1931) 374–407.

19 HÓMAN, 18. lj. 379.

20 ROMSICS Ignác: *Clio bővületében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi tekintéssel* (Budapest: Osiris 2011) 59–61.

21 HÓMAN, 18. lj. 383–384.

elvek alapján értelmezni. A pozitivisták történetírók ugyanezt tették, amikor a természettudományos módszereket átemelték a történetírásba és a filozófiába.²²

A magyar történettudományban a pozitivisták eszmék korszaka egybeesett a honfoglalás millenniumának időszakával. Rengeteg történelmi munka jelent meg ebből az alkalomból, ezek közül azonban kiemelkedik Szilágyi Sándor *A magyar nemzet története* című, tízkötetes sorozata, amely a honfoglalástól 1896-ig terjedő ezer év történetét igyekszik összefoglalni. A sorozat a magyar pozitivisták szemlélet remek példája. Az írók minden rendelkezésre álló adatot és forrást összegyűjtve, rendszerezve egy minden eddiginél szélesebb spektrumú művet alkottak.²³

Szilágyi a harmadik kötet megírását Pór Antal esztergomi kanonokra és Schönherr Gyulára bízta. *Az Anjouk kora és az Anjou ház örökösei* címet viselő kötetben ezt az időszakot a magyar történelem csúcspontjaként írják le. Magyarországot nemcsak hogy erősnek és egységesnek láttatja, de azt is kijelenti, hogy „Európa legelső, leghatalmasabb birodalma”.²⁴

Nem meglepő ez az eszményi látásmód, tekintettel a mű apropójára és arra, hogy a szerző maga is harcolt az 1848–49-es szabadságharcban, így a magyar nemzet történetét igyekezett a legkedvezőbben bemutatni.²⁵

Szellemtörténet

A 20. század eleje új korszakot nyitott a történelemkutatásban. Míg a 19. századra jellemzően a politikátörténet állt a középpontban, addig a századforduló után önálló aldiszciplínává vált a gazdaság- és társadalomtörténet is.²⁶ Ennek okait valószínűleg a modernizálódó, polgárosodó társadalomban és az iparosodó gazdaságban kell keresni, amelyek olyan mértékben változtak meg rövid idő alatt, hogy a korábbi történeti megközelítésekkel már nem tudták őket leírni. A szakmában pedig, a változásokra reagálva, létrejött a szintetikus vagy totális történetírás, amely felhasználta az új diszciplínák módszereit, és mivel hitt a történelem megismerhetőségében egyúttal tovább vitte a pozitívizmus eszméit a 20. században is.²⁷

A pozitívizmust követő iskola, a szellemtörténet meghatározása már a kortársak számára sem volt egyszerű feladat. A legáltalánosabb nézőpont szerint elmondhatjuk, hogy a szellemtörténet nem politikai történelem,

22 ROMSICS, 20. lj. 6–63

23 ROMSICS, 20. lj. 158.

24 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 3–4.

25 „Pór Antal” in: SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái XI.* (Budapest: Hornyánszky Viktor 1906) 27–35.

26 ROMSICS, 20. lj. 167.

27 ROMSICS, 20. lj. 167.

hanem inkább eszme- és/vagy kultúrtörténet volt, de a politikátörténet ezekben a vonatkozásokban is elemezte, így pedig a vizsgálatból egyetlen szempont sem maradt ki. Célja az volt, hogy a múlt totalitását ragadja meg, a történelmet pedig egy szerves folyamatként láttassa.²⁸

A szellemtörténet azon német történészek körében született, akik elvetették a szűk perspektívájú történetírást, ami jellemző volt a németek között a 20. század elején. Az irányzat legjelentősebb képviselőjeként Karl Lamprecht a múlt lélektani értelmezésével foglalkozott. A költészet, a zene és a képzőművészet változása alapján kívánta periodizálni a történelmet.²⁹

A szellemtörténet, akárcsak a pozitívizmus és a romantika, a korábbi meghatározó áramlattal szemben alakult ki. Vagyis az emberi – egyén és közösségi – lélek és szellem, illetve az általuk mozgatott történelmi folyamatok lettek meghatározóak. A módszereket tekintve ugyanígy az egyén intuíciói és következtetései kerültek előtérbe. Ez azonban magában rejtette a szellemtörténet legnagyobb buktatóját: az alapos kutatás és analízis nélküli spekulációt.³⁰

A szellemtörténeti irányt képviseli a Szilágyi-féle monumentális összefoglaló műhöz mérhető *Magyar történet*. Az 1928-ban megjelent sorozat Hóman Bálint és Szekfű Gyula munkája, ezért az utókor egyszerűen „Hóman–Szekfű”-ként emlegeti. Sokkal nagyobb részletességgel tárgyalja a politikátörténetet, gazdasági, társadalmi és kulturális szempontból egységesen, szerves folyamatként írja le azt.³¹ Erről a szemléletről az első kötet előszavában a következőképpen fogalmaznak a szerzők: „*A magyarság életét a történeti tárgyalás természetéből következően továbbra is korszakokra kell osztanunk, de lelkét nem darabolhatjuk szét részletekre. Minden korszakban az egész magyarság lelkének, az egész magyar léleknek a megrajzolására kell törekednünk.*”³²

A MARXISTA TÖRTÉNETÍRÁS

A 20. század történetírására jelentős hatást gyakoroltak a marxista eszmék, főleg, mivel bizonyos politikai események, mint az 1917-es bolsevik forradalom és a második világháborúban a Szovjetunió győzelme, mintegy igazolták ezeket az eszméket. A marxista tanokat valló történelmi materializmus

28 ROMSICS, 20. lj. 174.

29 ROMSICS, 20. lj. 200–202.

30 HÓMAN, 18. lj. 388–389.

31 ROMSICS, 20. lj. 300.

32 HÓMAN Bálint, SZEKFŰ Gyula: *Magyar történet I.* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1935) 10–11.

a történettudomány kérdésfeltevéseit és látásmódját változtatta meg jelentősen. Ilyen például a hosszú távú gazdasági és társadalmi változások előtérbe kerülése, a tömegek történetének kutatása, az osztályharc iránti érdeklődés miatt a különböző társadalmak és osztályok belső struktúrainak értelmezése és a történelem elméleti alapjainak megfogalmazása.³³ Hóman szerint a pozitívizmus adta az alapjait a történelmi materializmusnak: „[...] az egyéniség történeti jelentőségét és a szellemi tényezők fejlődésirányító szerepét teljes tagadásba vette s a pozitív természettudományos felfogást a gyakorlati politika terére átültetve, kidolgozta a törvényszerűen fejlődő társadalom osztályrendszerét [...]”³⁴

Magyar példaként érdekes megvizsgálni Elekes Lajos, Lederer Emma és Székely György munkáját, amely a *Magyarország története az őskortól 1526-ig* címet viseli. Az egyetemi tankönyvsorozat előkészületei 1951-ben kezdődtek, elsőként a harmadik kötet jelent meg 1957-ben, míg az első két kötet csak 1961–1962-ben, a negyedik 1972-ben, az ötödik pedig 1980-ban. Így a sorozat az őskortól az 1918–1919-es forradalmakig fedte le a magyar történelmet.³⁵

Az 1956-os forradalom éppen a harmadik kötet megjelenése előtt tört ki, így késleltette annak kiadását, de ezzel együtt választóvonalként is szolgál a korszak és a történetírás számára is. Az egyetemi tankönyvsorozat szerzői között az 1956 előtti vezető marxista történészek már egyáltalán nem jelennek meg, viszont az úgynevezett polgári történészek igen.³⁶

A sorozat azonban hamisíthatatlanul követi a marxista ideológiát, azon belül is az ötvenes évekre jellemző, nemzeti kommunista értékrendszeren alapuló történetírás jellemzi. Alapvetően az összes kötetre jellemző, hogy leginkább a gazdasági folyamatokat emelte ki, és nagy hangsúlyt kapott a nemzetiségek vizsgálata.³⁷

Engel Pál, Kristó Gyula és Kubinyi András *Magyarország története 1301–1526* című munkája a korábban bemutatottakhoz hasonlóan összefoglaló jellegű, azonban csak a késő középkor történetével foglalkozik, és kifejezetten az egyetemei oktatásban való felhasználás volt a célja. A munkában az Anjou-korral foglalkozó részt Kristó Gyula írta.³⁸ Az először 1998-ban megjelenő munkán még érezhető a szocialista történetírás látásmódja, azonban nem hasonlítható az Elekes–Lederer–Székely-féle műhöz.

33 ROMSICS, 20. lj. 209–212.

34 HÓMAN 18. lj. 384.

35 ROMSICS, 20. lj. 458.

36 ROMSICS, 20. lj. 458.

37 ROMSICS, 20. lj. 458.

38 ENGEL PÁL, KRISTÓ GYULA, KUBINYI ANDRÁS: *Magyarország története 1301–1526* (Budapest: Osiris Kiadó 1998).

Ellenpélda

Engel Pál munkássága különleges, de legalábbis említésre méltó kivételt jelent a korábbi művek és alkotók között. Ő ugyanis igyekezett kivonni magát a korát meghatározó iskoláinak hatása alól, és csak a konkrét forrásokra hagyatkozva levonni a következtetéseit.³⁹

Szent István birodalma című munkáját az angol I. B. Tauris kiadó felkérésére készítette, kifejezetten külföldi olvasók számára, így a munkát a magyar történelmet tüzetesebben nem ismerők számára is érthető módon állította össze. Azonban fontosnak érezte, hogy a művét anyanyelvén is kiadják, ezért eredetileg magyarul írta meg, majd Pálosfalvi Tamás fordította angolra. A korábbi kutatások összefoglalásán kívül pedig sok új, első-sorban saját tézist is felvet, főleg az állam és a társadalom kapcsán. Ilyenek például a fent említett nemesség megoszlásáról szóló gondolatai. Kubinyi az Engel munkásságáról szóló írásában rámutat (ő épp a gazdaság és az állam kérdéseinek kapcsán, de a lényegi elv ugyanez), hogy a marxista történetírás által elnyomott témák a rendszer bukása után törvényszerűen fel-emelkedtek. Engelt azonban valószínűleg nem ez, hanem pusztán a forrásokban fellelhető információk vezették erre az útra.⁴⁰ Ő maga is írja, hogy éppen az Anjou-kori nemességről áll rendelkezésünkre a legnagyobb forrásanyag, ám a kutatás – Engel szerint is az „ideológiai hatás” miatt – éppen ezzel foglalkozott a legkevesebbet.⁴¹

Ahogy már említettem, sok esetben a történészek vizsgálják a korábbi vagy a saját korukat meghatározó ideákat – így például Hóman *A történelem útjaiban* kritizálja a Pór Antal írását meghatározó pozitívizmust, és lelkesedéssel ír a születőben lévő szellemtörténetről, amely majd az ő munkásságára lesz hatással. Ebben az esetben nem is beszélhetünk külső befolyásról, hiszen Hóman tisztában volt az új iskola születésével, és meg volt győződve arról, hogy ezt kell követnie.⁴² Néhány évtizeddel később Kristó pedig jól átlátta ezt a hatást Hóman munkáin, sőt még azt is megfigyelte, hogy pályájának első felét még a pozitívizmus jellemezte.⁴³ A saját korszakát meghatározó történelmi materializmus hatásától azonban Kristó sem tudta (ha egyáltalán akarta) kivonni magát.

39 KUBINYI András, BAK János, MAROSI Ernő, KLANICZAY Gábor: Pál Engel: The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526, Engel Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története, *Buksz – Kritikai írások a társadalomtudományok köréből*, 2003/2. 142–159. 142.

40 KUBINYI, BAK, MAROSI, KLANICZAY, 39. lj. 144.

41 ENGEL, 8. lj. 308.

42 HÓMAN, 18. lj. 386–389.

43 KRISTÓ Gyula: Hóman Bálint, az őstörténet és az Árpád-kor kutatója, *Acta Universitatis Szegediensis : acta historica*, 2004/119. 39–46. 42–43.

Jogtörténeszek nézőpontja

Mivel a dekrétum nemcsak történelmi, hanem jogi szempontból is kiemelkedő fontosságú, külön kiemelnék két jogászt is, akik foglalkoztak a témával. Nehéz összehasonlítani a történeszek és jogászok álláspontját egy témáról, hiszen különböző eszközökkel dolgoznak. Sőt, sokszor, mint például ebben az esetben is, az egyes jogászok véleménye eltérő is lehet. Murarik Antal a két világháború között meghatározó szerepet játszott nemcsak a magyar, hanem a kelet-európai összehasonlító jogtörténetben és a szlavisztikában is. Tragikusan korai halála ellenére *Az ősiség alapintézményének eredete* című munkájával alpművet alkotott, melyben az előbbiekhöz képest természetesen teljesen új oldalról vizsgálja a kérdést.⁴⁴

Murarik – és a jogászok általában – a törvénycikkek közül az ősiség szerepét és jelentőségét emelik ki. Szerinte az ősiség „a *vagyongforgalom korlátozására irányuló anyagi jogi intézmények összesége, [...] amelyek az akkori világi vezetőosztályok létfenntartását szolgálták*”.⁴⁵ Idetartozik a fiscalitás, a szabad birtokjogi rendelkezés, vagyis a végrendelkezés tilalma, valamint az özvegyek ellátásának szabályozása. Murarik azt is megállapította, hogy ezek az intézmények, hasonló összefoglaló névvel a környező szláv népeknél is jelen voltak. Vagyis az ősiség alapvetően nem magyar eredetű.⁴⁶ A másik fontos tétele, hogy a magyar birtokjog történetén belül az ősiség jelentőségét is megváltoztatja. Ugyanis álláspontja szerint Szent István a szabad végrendelkezésről szóló törvényével, kizárólag az egyház adományokkal való ellátását és ezáltal a fennmaradását kívánta. A törvény szerinte tehát kizárólag egyházi hatásra jött létre, vagyis a birtokjog elvét tekintve nem az I. István által biztosított rendelkezési szabadságot korlátozza az 1351-es dekrétum, hanem a folyamat a birtokjog kötöttségétől egészen az 1848-as szabadságig folyamatosan alakult át.⁴⁷

Ezzel szemben a jeles jogtudós, Eckhart Ferenc a törvény jelentőségét abban látja, hogy a nemzetiségi öröklési jog és a királyi öröklési jog ellentéteit kiegyenlíti.⁴⁸ Béli Gábor szerint az ősiség egy elidegenítési és terhelési tilalom a családi birtokon, ami jogot ad az örökös rokonainak arra, hogy

44 STIPTA István: Kísérlet a jogtörténeti szlavisztika hazai meghonosítására: Murarik Antal, *Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica*, 2017/2. 69–83. 69.

45 MURARIK Antal: *Az ősiség alapintézményének eredete* (Budapest: Sárkány Nyomda Rt. 1938) 10.

46 STIPTA, 44. lj. 79

47 STIPTA, 44. lj. 80.

48 HADIK Béla: Murarik Antal: *Az ősiség alapintézményeinek eredete, Századok*, 1940/4–6. 222–232. 231.

a birtokot megszerezzék, ha az valamiért elkerülne az örökös tulajdonából.⁴⁹ Ezáltal az ősiség intézményét a „*családi vagyont védő ernyő*”-nek tekinti.⁵⁰

Béli tanítványa, Bíró Zsófia jól összefoglalja az Aranybulla jogtörténeti megítélését, ami véleményem szerint az 1351-es törvényekre is alkalmazható:

„Az Aranybulla jelentőségét és hatását két szempontból közelíthetjük meg: földtulajdoni és alkotmányjogi, alkotmánytörténeti szempontból. A földtulajdon volt minden, a hatalom és a nemesi család alapja, míg alkotmánytörténetileg a nemesség összeolvadását tartalmazza a dokumentumé.”⁵¹

Az, hogy különböző szerzők az adott téma lényegét másképp látják, nem csak a történészek körében általános. Azt is láthatjuk, hogy már a fogalom meghatározásai is teljesen eltérnek a történészek meghatározásaitól.

Ahogy korábban utaltam rá, a munkában a 20. századot meghatározó történeti iskolák bemutatása a célom. Tehát a fenti műveket úgy választottam ki, hogy lefedjék az iskolákat, és lehetőleg érzékletes, konkrét példákkal tudjam bemutatni a jellemző ideológiát. Olyan műveket választottam, amelyek a magyar történelem szintetikus összefoglalására törekedtek, ezért a korszakunkról alkotott látásmód nem a történeti fejlődésből kiragadva jelenik meg, hanem behelyezkedik egy, az egész történelmet egyaránt lefedő szemléletbe. A választott művek ezenkívül többnyire szélesebb közönség számára íródtak, így esetleg egy teljes generáció látásmódját is befolyásolhatták. Ez alól kivételek a jogtörténeti munkák, amelyeket azért tartottam fontosnak megvizsgálni, hogy lássuk: a történelem megítélését nemcsak az egyes iskolák, hanem az adott szerző szakterülete is meghatározza.

AZ 1351-ES TÖRVÉNYEK

A törvények keletkezésének módja, előzményei

1351-ben I. Lajos király első alkalommal hívott össze országgyűlést uralkodása alatt. Az országgyűlési meghívók és a különböző oklevelek alapján ezenkívül még ötször került sor az országgyűlés összehívására (1352, 1356,

49 BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog* (Budapest: Dialóg Campus 2014) 36.

50 BÉLI, 49. lj. 86.

51 Bíró Zsófia: *Hatalommegosztás a történeti alkotmány fényében: bírói hatalom a magyar tradicionális jogban* (Pécs 2022) <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hiro-zsofia/hiro-zsofia-muhelyvita-tezisek.pdf> (letöltve: 2022. 08. 30.), 13–15.

1365, 1372, 1373),⁵² azonban az 1351-es az egyetlen, amelyről számottevő információkkal rendelkezünk.⁵³ Már apja uralkodására sem volt jellemző, hogy megossza a hatalmát az országgyűléssel, azonban Lajosnak 1351-ben trónjának biztosítása érdekében szüksége volt az ország, jelen esetben az országgyűlés támogatására.⁵⁴ Épp ezért fontos megvizsgálni, hogy mi volt az országgyűlés összehívásának közvetlen kiváltó oka.

A kutatók körében általánosan elfogadott álláspont, hogy I. Lajos király nápolyi hadjáratait, illetve azok lezárását tekinthetjük a leginkább előzménynek. Lajos célja a hadjáratral öccse, András halálának megbosszulása volt, akit nápolyi uralkodóvá koronázása előtti éjszaka gyilkoltak meg. Az első, 1347 és 1348 között zajló hadjárat ugyan elfoglalta Nápolyt, de Johanna királynő visszahódította a területet, amint Lajos elhagyta az országot.⁵⁵

A második, 1350-ben induló hadjárat még kevesebb sikert hozott, ezért ennek lezárásával Lajos hallgatólagosan lemondott Nápoly elfoglalásáról. Ezzel együtt kénytelen volt elfogadni Johanna uralmát, akit testvére meggyilkolásával vádolt meg. Az évekig tartó, külföldi háborúskodás tehát jelentős anyagi és emberveszteséggel járt, ráadásul nem is érte el a célját.⁵⁶

A hadjáratok azonban jó lehetőséget jelentettek arra, hogy a nemesség szolgálatai fejében szabadságjogainak megerősítését és különböző kiváltságokat kérjen a királytól. Hóman Bálint elmélete szerint a hadjárat hirtelen lezárása és Lajos indokolatlannak tűnő visszavonulása az eleinte lelkes katonákban visszatetszést kelthetett. Az elégedetlenségből fakadó rendbontás megakadályozása végett kérték a nemesek a királyt a nemesi szabadságjogok megerősítésére.⁵⁷

Az országgyűlés közvetlen előzményének Elekes Lajos is a nápolyi hadjáratokat tekinti, azonban szerinte a hadjárat a nemesség felső rétegeinek meggazdagodása mellett a király elszegényedéséhez vezetett. Ez pedig az állami adók emelését eredményezte, aminek hatására a nemesek már nem

52 C. TÓTH Norbert: „A »korai rendiség« és a »rendi állam« között – országgyűlések 1301–1440 között” in: DOBSZAY Tamás, H. NÉMETH István, PAP József, SZIJÁRTÓ M. István (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig* (Budapest–Eger: Magyar Nemzeti Levéltár, Eszterházy Károly Egyetem 2020) 9–25. 21.

53 CSUKOVITS, 9. lj. 49.

54 CSUKOVITS Enikő: „Az Anjou-kori intézményi újítások nápolyi párhuzamai” in: NEUMANN Tibor, RÁCZ György (szerk.): *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére* (Budapest–Piliscsaba: MTA – Történettudományi Intézet 2009) 19–62. 41.

55 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 65–66.

56 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 65–67.

57 HÓMAN Bálint, SZEKFŰ Gyula: *Magyar történet II.* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1990) 200.

tudták emelni az őket illető adókat. Az 1351-es országgyűlésen tehát a kis- és középnemesség követelte az állami adók mérséklését.⁵⁸

Elekes a felsorolt szerzők közül egyedüliként ír arról, hogy az országgyűlést a kis- és köznemesség helyi szintű elégedetlenségi mozgalmai előzték meg. Ezenkívül azt is kijelenti, hogy a nemesség szervezkedése és az ennek okán létrejövő rendi fejlődés vezetett az országgyűlés összehívásához (szerinte a szervezkedés alapvető célja a nép elnyomása volt), vagyis már az országgyűlés összehívása jelzi a köznemesség igényét az egyenjogúságra.⁵⁹

Kristó Gyula *Magyarország története* című művében emellett kiemeli az 1347–1349 között tartó pestisjárványt, illetve az emiatt jelentkező munkaerőhiányt és társadalmi feszültségeket is az országgyűlés összehívásának előzményeként.⁶⁰ Ezzel szemben Csukovits rámutat, hogy a meglévő adatok alapján a pestis Magyarországon kisebb mértékben jelent meg, mint Nyugaton, ezért valószínűleg csak kismértékben befolyásolta az országgyűlés összehívását.⁶¹

Meg kell vizsgálnunk a gyűlés összehívása szempontjából, hogy végső soron ki volt a kezdeményező fél. A törvény szövege a következőképpen fogalmaz:

„[...] országunk főpapjainak, báróinak, valamint előkelőinek és nemeseinek gyülekezete [...] a mi királyi színiünk elé jövéen, miután [...] hűségüket és hűséges szolgálataikkal szerzett kiváló érdemeiket előadták [...], megújítás és megerősítés végett élénkbe terjesztették [...] András urnak [...] arany pecsétével megerősített kiváltságlevelét [...]. Egy értelemmel és akarattal alázatosan könyörögvén felségünknek, hogy azt elfogadván [...] megerősíteni, és [...] őket kiváltságlevelünk által az iránt biztosítani méltóztassunk, hogy örök időkre azok birtokában és élvezetében fognak maradni.”⁶²

Ez alapján úgy tűnik, hogy az 1222. évi Aranybullát Lajos a nemesek kérésére erősítette meg. Azonban a kutatók ezt a részletet nagyon eltérő módon fogalmazzák meg. Például Pór Antal Nagy Lajos életrajzban nem is kérésként, inkább könyörgésként hivatkozik az eseményre.⁶³ Ugyanő azonban

58 ELEKES Lajos, LEDERER Emma, SZÉKELY György: *Magyarország története Az őskortól 1526-ig* (Budapest: Tankönyvkiadó 1961) 214.

59 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 215–216. 200.

60 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 87.

61 CSUKOVITS, 9. lj. 50.

62 MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895. 1000–1526. évi törvényczikkek – Corpus Juris Hungarici*. Millenniumi emlékkiadás 1. (Budapest: Franklin-társulat 1899) 167–169.

63 PÓR Antal: „Nagy Lajos 1326–1382” in: SZILÁGYI Sándor (szerk.): *Magyar történeti életrajzok I. könyv* (Budapest: Magyar Történelmi Társulat 1892) 562.

három évvel később *A magyar nemzet történetében* meg sem említi a kérést, úgy fogalmaz, mintha Lajos saját maga ajánlotta volna fel a nemesi jogok megerősítését.⁶⁴ Vele szemben áll Kristó Gyula megfogalmazása, aki szerint a nemesség „kikényszerítette” a szabadságjogokat a királytól.⁶⁵ Hóman pedig a kérésben a nagyobb tanács szerepét emeli ki, amely a kérést a királyhoz intézte a nemesek nevében.⁶⁶

Az Aranybulla megújítása, az ősiség törvénye

Az 1351. évi dekrétum megerősített minden, az Aranybullában foglalt tételt – egy kivétellel –, és kiegészítette azokat újabb törvényekkel.⁶⁷ Ez a kivétel pedig a szabad végrendelkezés joga volt, amelyet a dekrétum nemhogy nem erősített meg, hanem kategorikusan el is utasított. A törvény szerint a nemesi birtokot az elhunyt nemes legközelebbi rokonai örökölték, vagy rokonnok hiányában visszazállt a királyra. Ezt a rendelkezést nevezték később az ősiség törvényének, amely egészen 1848-ig fennmaradt.⁶⁸

Kristó Gyula és Csukovits Enikő műve is kiemeli, hogy ez a törvény a jogot igazította a gyakorlathoz.⁶⁹ A szabad végrendelkezés joga ugyanis, bár törvénybe volt iktatva, ellentétben állt a szokásjoggal és az uralkodó akaratával is. A szokásjog szerint a nemzetség ősi birtoka elidegeníthetetlen, a király célja pedig természetesen az, hogy minél több birtokra tegyen szert a háramlási jog alapján.⁷⁰ Engel egészen odáig megy, hogy kijelenti, I. Károly uralkodása alatt a nagybirtokosok nem is mertek szabadon végrendelkezni.⁷¹ Kristó szerint azonban ezzel az uralkodó a köznemesek kisebb birtokait védte a felaprózódástól.⁷² Hasonlóképpen vélekedik Elekes, aki szerint az ősiség a nemesi család tulajdonjogát védelmezte az elidegenítéssel szemben.⁷³ Ezzel szemben Csukovits rámutat, hogy ez a kitétel milyen jól illeszkedik Károly és Lajos birtokpolitikájába, aminek a célja mindig a királyi birtokok növelése volt. A fiúsítás és az „új adomány” mellett ezzel is gátolták a birtokok továbbörökítésének lehetőségét, melyek így előbb vagy utóbb visszaháramlottak a királyra.⁷⁴

64 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 125.

65 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 87.

66 HÓMAN, SZEKFŰ, 57. lj. 200.

67 CSUKOVITS, 9. lj. 50–51.

68 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 88.

69 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 88.

70 CSUKOVITS, 9. lj. 52.

71 ENGEL, 5. lj. 153.

72 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 88.

73 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 217.

74 CSUKOVITS, 9. lj. 52–53.

A Hóman–Szekfű szerzőpáros nevével fémjelzett mű is ezt az irányt képviseli. Hóman szerint a Nagy Lajos uralkodását jellemző erős, központi hatalomnak a megnyilvánulása az ősiségnek nevezett törvény. Ezzel ugyanis az uralkodó elsősorban magának szerzett bevételt, végső soron pedig saját hatalmát is tovább erősítette. Hóman leírja, hogy az ősi birtok az Árpád-kori szabályozások óta a nemzetségen belül, ágról ágra öröklődött, míg a katonai szolgálat fejében szerzett birtok esetében az egyenes ági öröklés állt fenn. Tehát amikor a régi nemesség és a szerviensi réteg összeolvadt, a kétféle birtok között megszűnt a jogi különbség.⁷⁵

A kilenced

Az egyháznak fizetendő tizedik tized mintájára az uralkodó megszabta a jobbágyoknak az adót, amivel a földesuraiknak tartoztak, vagyis a kilencedet. Ez szintén minden termény egytizedét, ebben az esetben a kilencedik tizedét jelentette. A törvény szövege kiemeli, hogy az minden birtokra, nemesi, egyházi és király/királynéi birtokra egyformán vonatkozik. Azok a nagybirtokosok ugyanis, akik nem szorultak rá erre az összegre, sokszor nem szedték be ezt az adót, így pedig a jobbágyok gyakran átköltöztek az ő birtokaikra.⁷⁶

Kristó munkája kihangsúlyozza, hogy a jobbágyok átköltözésével az eleve szegényebb nemeseknek nem, vagy alig maradt jobbágyuk, aki megművelhette volna a birtokaikat, ezáltal pedig jelentős munkaerőhiány lépett fel. Éppen ezért a földesurak egy része már korábban is szerette volna elérni, hogy a kilenced beszedését minden birtokos számára kötelezővé tegyék.⁷⁷ Ez a törvény azon kevesek közé tartozik, amelyek elsősorban a parasztság életére hatnak. Azonban természetesen ezt is a nemesség kérésére vezették be, végső soron pedig az ő érdekeiket szolgálta.⁷⁸ Ennek ellenére a törvény Pór Antal szerint a jobbágyság számára is előnyös volt. Pór úgy tekinti, hogy az országgyűlésen hozott törvények közül az adóügyek rendezése a legfontosabb törvénycikk.⁷⁹ Pór Antal, aki Nagy Lajos korát írta meg, szintén idealizálja ezt az időszakot, szerinte Lajos az 1351-es törvények kiadásával eleget tett a nemesek kívánságainak, sőt még további engedményekre is hajlandó volt. Vélekedése szerint a jobbágyság terhein is könnyített, hiszen a kilencedet más hadiadók helyett vezette be.⁸⁰ Lajos meghatározta a jobbágytelek után fizetendő adót, némely igazságtalannak tartott vámot és adót pedig

75 HÓMAN, SZEKFŰ, 57. lj. 202–203.

76 CSUKOVITS, 9. lj. 55.

77 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 89.

78 CSUKOVITS, 9. lj. 55.

79 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 125.

80 ROMSICS, 20. lj. 159.

eltörölt. Az adót a szerző hadiadónak tekinti, mivel a jobbágyságnak hadi kötelezettsége nem volt, viszont helyette fizetnie kellett a hadköteles nemességnek.⁸¹

Hóman szintén azt emeli ki, hogy a kilenced a jobbágyok számára is könnyebbséget jelentett, mert korábban sokszor ennél többet is kellett adózniuk, a törvény pedig – szigorú büntetés terhe mellett – megszüntette az önkényes adóztatást a földesúr részéről.⁸² Elekes munkája szerint azonban Lajos célja egyértelműen az volt, hogy a törvénnyel engedményt tegyen a nemeseknek.⁸³

A fentiekben már kifejtettem, hogy az országgyűlés összehívását különböző okok és érdekek motiválták. Ugyanez igaz az egyes törvényekre is. Bertényi Iván *Magyarország az Anjouk korában* című munkája szerint Lajos uralkodását közvetlenül 1351 előtt a nagybirtokos réteg erősödése és a királyi hatalom gyengülése jellemezte, ezért a törvényekben, például a kilenced bevezetésével is ezt igyekezett ellensúlyozni. Ez elsősorban a köznemesség érdekét szolgálta, az ő erősödésük pedig az uralkodónak is érdekében állt.⁸⁴ Dümmerth Dezső *Az Anjou ház nyomában* című munkája inkább arra helyezi a hangsúlyt, hogy Lajos e lépésével tudatosan segítette a köznemességet, azonban nem „alkotmányfejlődést előre mozdító szándék”⁸⁵ vezérelte. Célja az erős, központi kormányzás volt, amely már önmagában visszaszorította a nagybirtokosokat, és igyekezett előtérbe hozni a köznemesi réteget, amelyet Dümmerth a korszakban a „nemzet gerincének” tekintett.⁸⁶

Az új adó beszédese a gyakorlatban lassan valósult meg. Pór szerint azért, mert a jobbágyság nehezményezte, hogy a kilenced nagysága a terméstől függött.⁸⁷ Csukovits ezzel szemben úgy látta, hogy a törvény szövege a korszak emberének nem volt olyan egyértelmű, mint nekünk.⁸⁸ Elekes azt is kihangsúlyozza, hogy a törvények betartása és betartatása általánosságban sem volt gyakori, maga a király is tett kivételt.⁸⁹

81 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 125–126.

82 HÓMAN, SZEKFŰ, 57. lj. 281.

83 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 214.

84 BERTÉNYI, 13. lj. 222–223.

85 DÜMMERTH Dezső: *Az Anjou-ház nyomában. Utazások a múltban és jelenben* (Budapest: Panoráma 1982) 475.

86 DÜMMERTH, 85. lj. 474–475.

87 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 126.

88 CSUKOVITS, 9. lj. 55.

89 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 217.

Egy és ugyanazon nemesség elve

A törvény egyik cikkelye mentesíti a délvidéki (a Dráva–Száva közén, valamint Pozsega és Valkó megyében élő) nemeseket a „bán zsolozsmája” néven ismert nyestbóradó (*marturina*) fizetése alól. A nyestbóradó a Drávántúli területek sajátos királyi adója, melyet a térség tölgyerdőiben elterjedt nyesteket vadászó jobbágyoktól eredetileg terményben, majd később pénzben szedték be.⁹⁰ Ezzel együtt kijelenti, hogy az ország összes nemes adómentes és egy és ugyanazon szabadságot (*una et eadem libertas*) élvezi, függetlenül attól, melyik tartományban él.⁹¹ Ezt összefoglalóan az egy és ugyanazon nemesség elvének nevezzük.

Az, hogy a törvény jelentősége miben áll, szintén attól függ, hogy melyik szerző véleményére hagyatkozunk. Kristó szerint ez a tétel a törvény egyik legfontosabb cikkelye.⁹² Ezzel egyetért Bertényi is, szerinte a fő cél ebben a törvényben szintén – akárcsak a kilenced bevezetésének esetében – a kisenemesség erősítése volt.⁹³ Csukovits szerint a törvény területileg egységesíti a nemességet, jogilag megegyező státuszba került ezzel az anyaországon, illetve az úgynevezett „hercegi tartományokban” élő nemes.⁹⁴ Kiemeli azt is, hogy ez a törvény Lajos részéről nem volt öncélú, hanem elsősorban a kisenemesség erősítését célozta.⁹⁵

Pór úgy látja, hogy a törvénnyel keletkezett a nemesek adómentessége, gondolva itt a nyestbóradó eltörlésére,⁹⁶ holott azt biztosan állíthatjuk, hogy ezzel csak a nemesek személye lett adómentes, birtoka továbbra sem.

Elekes szerint a nemesek jogegyenlőségének kimondása a nemesi rend elismerését jelentette, azonban kiemeli, hogy ez nem változtatott a familiárisok függő helyzetén.⁹⁷ Engel munkája ezzel egyetértve megállapítja, hogy maga a mozzanat zárta le a nemesi rend egységesülésének folyamatát.⁹⁸ Csukovits szerint azonban ezzel mindössze elkezdődött a nemesség renddé válása, és a folyamat csak 15. századra fejeződött be.⁹⁹ Bónis György *Hűbériség és rendiség a középkori Magyarországon* című munkája alapján a törvényvel a nemesség pusztán jogi értelemben vált renddé.¹⁰⁰ Hóman kiemeli,

90 LUKÁCS László: Hol szalad a nyest?, *Honismeret*, 1996/4. 88–89.

91 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 88.

92 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 88.

93 BERTÉNYI, 13. lj. 226.

94 CSUKOVITS, 9. lj. 53. Jelen esetben a Lajos öccse, István herceg által ural területeket tekintették hercegi tartománynak, vagyis 1351-ben Szlavónia, Szepes, Sáros és Erdély területét.

95 CSUKOVITS, 9. lj. 53.

96 PÓR, 63. lj. 565.

97 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 217.

98 ENGEL, 5. lj. 151.

99 CSUKOVITS, 9. lj. 54.

100 BÓNIS, 12. lj. 142.

hogy a törvény a nemesség teljes társadalmi egybeolvadását jelentette a „*nemesek egységes öröklési jogának, általános adómentességének és az una et eadem libertas elvében kifejezett teljes jogegyenlőségének törvényes elismerése*”-vel.¹⁰¹

Kevésbé ismert törvények

A fentiekén kívül huszonhárom új törvénycikk született. Az említett legfontosabb törvényeken kívül Nagy Lajos dekrétumában megtiltotta a jobbágyok erőszakos, a földesuruk engedélye nélküli elköltöztetését (*abductio*). Elekes szerint ez a törvény a helyzetben fennálló anarchikus viszonyok hatására jött létre.¹⁰² Ezzel egyetért Kristó is, aki kijelenti, hogy gyakori jelenség volt, és mivel főleg a nagybirtokosok tehették meg, a törvény szintén a köznemességet védte.¹⁰³ A király külön törvénycikkben rendelte el a jobbágyok szabad költözését.¹⁰⁴

Mivel az is gyakorlatnak számított, hogy ha a jobbágyok másik földesúr területére léptek, felettük ő és nem a saját földesuruk ítélték meg, Lajos létrehozta az úriszék intézményét. Ezek szerint a jobbágyok felett csak a saját földesuruk ítélték meg. A törvény pusztán jogi értelemben teremtette meg az új gyakorlatot, korábban is kaptak ilyen kiváltságot bizonyos nemesek.¹⁰⁵

Lajos buzgó vallásossága nem akadályozta meg őt abban, hogy dekrétumban hozzon néhány, az egyház számára sérelmes törvényt is. Az egyháziak nem alkalmazhattak egyházi fenyítést (kiközösítést) a velük perben álló nemesekkel szemben.¹⁰⁶ Ezenkívül szigorította az egyház birtokjogának igazolását is, csak a király, a királyné vagy a helyettes bírák adhattak ki ilyen igazolást.¹⁰⁷ Korlátozta továbbá a kisebb konventek hatáskörét is: birtokelidegenítési ügyben nem adhattak ki oklevelet, és a pecsétjük nem számított hitelesnek. Egy másik cikkely kimondta, hogy csak olyan személy lehet hiteleshelyi kiküldött, aki a káptalanban vagy konventben méltóságot viselt. Ennek a törvénynek a hatására megfeleződött a hiteleshelyek száma az országban. Csukovits kiemeli, hogy bár ezek szabályozása az uralkodó jogában állt, ezzel is jelentősen növelte a kormányzat erejét.¹⁰⁸

A fentiek közül Pór Antalón kívül senki nem ír a korábban már említett adórendezésről, melyben Lajos eltörölte a kényszerpénzváltási kötelezettséget, illetve kijelentette, hogy a familiárisok, falusi bírák és szolgák nem

101 HÓMAN, SZEKFÚ, 57. lj. 204.

102 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 215.

103 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 88–89.

104 HÓMAN, SZEKFÚ, 59. lj. 202.

105 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 88–89.

106 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 90.

107 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 90.

108 CSUKOVITS, 9. lj. 58.

tartoznak a kapuadó fizetésével.¹⁰⁹ Meghatározta a jobbágytelek után fizetendő adót, és eltörölte az adóváltságot.¹¹⁰ Ezenkívül engedélyezte, hogy a nemesek a törvényes vámhelyeket és réveket elkerülhessék, és hogy az engedély nélkül felállított vámhelyeken egyáltalán, illetve a lakodalmas menetek alkalmával ne kelljen feláras vámot fizetni.¹¹¹ Ezzel együtt a nemeseket és nem nemeseket is csak a híd és a révvám fizetésére kötelezte.¹¹²

A birtokperек során három törvénykezési nap alatt döntést kellett hozni. Tanúvallatást csak a király, a nádor és az országbíró rendelhetett el, és a vármegyei közgyűlés intézte, valamint a tanúvallatásban csak az alperessel egy vármegyében élő nemesek vehettek részt.¹¹³

A bűnügyekben az ítélethozatal után három napig a bíró köteles volt a feleket egyezkedésre felszólítani, és csak ezután hajthatták végre az ítéletet. Valószínűleg a Zách Felicián-merénylet ügyében hozott ítéletek hatására a főbenjáró bűn esetében is biztosította a bűnös családtagjainak a büntetlenségét.¹¹⁴

A TÖRVÉNYEK JELENTŐSÉGE, HATÁSAI

Már a korábbiakból is kiderült, hogy a különböző szerzők látásmódjában minden törvény más-más része hangsúlyos. Ugyanígy a teljes dekrétum jelentőségének megítélése is eltérő.

Pór Antal, aki Nagy Lajos korát írta meg, ezt az időszakot szinte idealizálja, szerinte Lajos az 1351-es törvények kiadásával teljesítette a nemesek kívánságait, sőt még további engedményeket is tett. Vélekedése szerint a jobbágyság szempontjából szintén könnyítet a terheken, hiszen a kilencedet más hadiadók helyett vezette be.¹¹⁵

A *Magyar történet*ben az Anjou-kor történetét Hóman Bálint írta meg, aki a korszakot a lovagkirályok korának tekinti, ahol a nemes lovagi szellem volt a legfontosabb. Ez volt az, ami az öncélú törekvéseknek gátat vetett, egyensúlyba hozta a társadalmat.¹¹⁶ Nagy Lajos uralkodását még ezen túl is a legdicsebb korszaknak tartja: hódításai révén jött létre „*az Árpádok álma: a középkori magyar nagyhatalom*”.¹¹⁷

109 HÓMAN, SZEKFŰ, 57. lj. 201–202.

110 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 125–126.

111 HÓMAN, SZEKFŰ, 57. lj. 201–202.

112 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 126.

113 HÓMAN, SZEKFŰ, 57. lj. 201.

114 HÓMAN, SZEKFŰ, 57. lj. 201–202.

115 ROMSICS, 20. lj. 159.

116 ROMSICS, 20. lj. 301–302.

117 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 258.

Hómannál jelenik meg először az 1351-es törvények kapcsán a „halott jogalap” kifejezés. Értelmezése szerint azok a társadalmi rétegek, amelyeknek az Aranybulla engedményeket biztosított (szerviensek), 1351-re már nem léteztek, így azzal, hogy Lajos ezt megújította, nem tett engedményt, mégis lenyugtatta a nemeseket. A további kiegészítésekkel pedig saját hatalmát erősítette.¹¹⁸

Hóman az 1351-es törvényeket tekinti a nemesi jogok és szabadságok első teljes összefoglalásának.¹¹⁹ Vélekedése szerint ugyanis az Aranybulla pusztán a nemesség egy szűk rétegének, a szervienseknek biztosított kiváltságokat, és csak a dekrétum megerősítésekor terjedt ki a teljes nemességre. Kiemeli továbbá, hogy maga a bulla csak ennek a megerősítésnek köszönhetően lett tartós érvényű. Ezzel kapcsolatban Ferdinándy Géza munkásságára hivatkozik: „[...] itt nemcsak a törvény felelevenítéséről, hanem annak új törvényerővel való felruházásáról van szó.”¹²⁰

A 20. század közepén az érett feudalizmusnak nevezett időszakot, a 13–16. század történetét Elekes Lajos írta meg és Székely György foglalta össze a *Magyarország története az őskortól 1526-ig* című kötetben. Székely I. Lajost „döntő vonásaiban reakciós, hódító és erőszakosan térítő” külpolitikája miatt támadja, véleménye szerint a balkáni országok Lajos hadjáratai miatt nem tudtak megfelelően fellépni a törökökkel szemben.¹²¹ Elekes a törvények jelentőségét tekintve minden korábbi és későbbi szerzőtől különböző álláspontot képvisel. Elismeri, hogy a törvények mérföldkövet jelentenek az államfejlődés tekintetében, de a legfontosabbnak azt tartja, hogy felsorakoznak azok a politikai erők, amelyek a következő korszakot szembenállással meghatározzák: az államhatalom, a nagybirtokosok és a kis- és középnemességet tömörítő nemesi rend.¹²²

Kristó, a század második felének egyik legjelentősebb medievistája éppen az új törvények jelentőségét hangsúlyozza. Szerinte a legfontosabb újításnak tekinthető, hogy a köznemesség kifejezte a további szabadságjogok iránti igényét. Ez pedig azt jelzi, hogy ez a réteg egyre erősödött, egyre számottevőbb egységet alkotott.¹²³

Kristó nézeteit vallja Tringli István is, bár éppen az ellenkező oldalról vizsgálva az eseményeket. Szerinte a törvények létrejötté – és már maga az

118 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 259.

119 HÓMAN, SZEKFÚ, 57. lj. 202.

120 HÓMAN, SZEKFÚ, 57. lj. 618.

121 ROMSICS, 20. lj. 459.

122 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 218.

123 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 90.

országgyűlés is – annak az egyedülálló esetnek a példája, amikor Lajos „*la-zítani kényszerült központosított kormányzati rendszerén*”.¹²⁴

Bagi Dániel műve alapvetően Kristóval ért egyet, ugyanis szintén azt hangsúlyozza, hogy habár a törvény kiadásának elsődleges célja a bulla megerősítése volt, azonban a jelentősége nem ebben, hanem a hozzácsatolt, új törvényekben áll.¹²⁵

Kristó a munkájában nemcsak a legfontosabb 1351-es törvénycikkeket mutatja be, hanem a kevésbé ismerteket is, kiemelve közülük a jobbágyság helyzetét javító intézkedéseket. A köznemesség mint társadalmi csoport is fontos szerepet kap a műben. Kristó szerint a szervezettsége megerősödött a nápolyi hadjáratok után, ezt mutatja az is, hogy követelik az 1222-es Aranybulla megújítását. Ekkor azonban már nem elégedtek meg ennyivel. Bár a további követelések egy része a valóságban nem hozott változást, már a törvénybe iktatásuk és az igényük is komoly fejlődésre utal a köznemesség önszervezésének szempontjából.¹²⁶

A törvénycikkek hosszú távú hatásai közül mindenképp ki kell emelni az ősiséget, amely egészen 1848-ig, kis híján 500 évig meghatározta a magyar birtokviszonyokat. A 19. század elejére pedig éppen ez lett a fejlődést gátló egyik legfontosabb tényező.¹²⁷

Ezenkívül fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy magát a dekrétumot minek tekintjük. Ugyanis, ha a nyugati alkotmányfejlődésből indulunk ki, a rendi állam léte az uralkodótól kapott „országos karta” létrejöttével kezdődik, ami tulajdonképpen az ország írott alkotmánya. Magyar viszonylatban ez a folyamat az egyéni szabadságjogok biztosításával indult, ami a középkor végére az „összes rendek” vagy az „ország” szabadsága, vagyis kiváltságaik, jogaik biztosítása lett. Miután Nagy Lajos az Aranybullát megújította, az 1352-es országgyűlés már az „ország szabadságának” nevezi, ez a név pedig a többi megújítása után is megmaradt.¹²⁸ Vagyis a bulla 1351-es megújítását tekinthetjük az ország szabadságlevelének, egyben a rendi magyar állam alapjának.

Felmerül a kérdés, hogy ha az 1351-es törvényeket általános érvényű szabadságlevélként értelmezzük, akkor miként tekintünk arra az Aranybullára, amelyet az 1351-es törvények megerősítettek. Mi különbözteti meg a két dekrétum jelentőségét? Bár az Aranybulla rendelkezései beépültek a köztudatba, magára a törvényre II. András után I. Lajos hivatkozik először.

124 Lovagkirályok: Az Anjou- és Zsigmond-kor Magyarországon (1301–1437) www.mek.oszk.hu/01900/01948/index.phtml (letöltve: 2022. 08. 31.).

125 BAGI, 118. lj. 40.

126 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 87–90.

127 CSUKOVITS, 9. lj. 52.

128 BÓNIS, 12. lj. 381–382.

Ahhoz, hogy az Aranybulla ma ismert alkotmányos fejlődést megalapozó szerepe valódi hatást fejtson ki, szükség volt az 1351-es megújításra. Ahogy Zsoldos rámutat, a megerősítések ezzel a momentummal folytatódtak, az Aranybullának pedig nemcsak az egyes rendelkezései, hanem maga a dekrétum is a magyar jogrend részévé vált. Az 1351-es megerősítés a határ, amitől az Aranybulla egy konkrét szituációra létrejövő megoldás helyett igazodási ponttá vált.¹²⁹ Ezáltal lett a nemesi jogok biztosítója és a Tripartitumban megjelenő négy nemesi jog alapja (csak bírói eljárás ítélné el; csak a király hatalma alatt áll; adómentes, ezért katonai szolgálattal tartozik; élhet az ellenállás jogával).¹³⁰

Annyi végső soron elmondható, hogy az 1351-es országgyűlésen fundamentális törvények születtek. Fundamentálisnak vagy alaptörvénynek azokat a törvényeket nevezzük, melyek az alkotmányjog alapvető tételeit rendszeres egészbe foglalják, hogy az államhatalmat a felségjogoknak az alkotmányjog szellemében való gyakorlására kötelezzék.¹³¹

KÜLÖNBSÉGEK

Elmondható, hogy az 1351-es dekrétum kapcsán a választott szerzők nem állítanak egymásnak ellentmondó információkat, azonban a látásmódok és a téma súlypontjai legtöbbször különböznek. Erre remek példa, hogy Elekes az Aranybulla megújítását és az ősiséget csak az 1351-es törvényekkel foglalkozó rész harmadik oldalán említi először,¹³² holott az összes többi munkában ez a törvénycikk az egyik, ha nem a leghangsúlyosabb.

A legfeltűnőbb konkrét különbséget talán Hóman és Kristó álláspontjaiban látjuk. Hóman szerint I. Lajos a dekrétummal nem tett olyan engedményt, amely számára hátrányos, de a köznemesség számára előnyös lenne, sőt az ősiség törvényével saját helyzetét erősítette tovább.¹³³ Ezzel szemben Kristó kiemeli, hogy a nemesi birtok elidegeníthetlenségével a király a köznemesség érdekeit védte, ugyanis megakadályozta, hogy felaprózódjanak birtokaik.¹³⁴

Nagyon fontos megvizsgálni az adott szerzők szóhasználatát, ugyanis sok esetben már csak ebből az adatból is következtetéseket lehet levonni a történészek nézőpontjáról. Tény, hogy vannak Lajossal szemben elfogult szer-

129 ZSOLDOS, 2. lj. 23.

130 BIRÓ, 51. lj. 13–15.

131 *A Pallas nagy lexikona*, 7. kötet, 1894.

132 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 217.

133 HÓMAN, SZÉKELY, 57. lj. 146.

134 ENGEL, KRISTÓ, KUBINYI, 38. lj. 89.

zők. Idesorolható véleményem szerint Pór Antal, aki kiemeli, hogy Lajos a „*pórok javát is szívéen viselte*”,¹³⁵ „*nagyot könnyített az adózók sorsán*”,¹³⁶ illetve hogy „*igen bőkezű és kegyes vala*”.¹³⁷ Ezenkívül a közel száz évvel Lajos után születő Bonfinire hivatkozva még arról is ír, hogy „*Lajos király nem ritkán álruhába, járta be a falvakat és lépett a szegények kunyhóiba, hogy kivált az adószedők eljárásáról hitelesen értesüljön*”.¹³⁸

Pór egyértelműen egy jó szándékú, igazságos uralkodóként mutatja be Lajost, aki a törvényekkel elsősorban a köz javát szolgálta. Olyan eszményképként jeleníti meg, mint akinek nincsenek hibái vagy negatív intézkedései.

Dümmerth Dezső írását éppen azért szerettem volna mindenképpen bemutatni a munkámban, mert már első olvasásra érezhető a szubjektivitása. Írásában Lajos személyét egyfajta lovagi pátoz lengi körül. Úgy állítja be, mint az utolsó Grál-lovagot a „*gótika hanyatló, kihűlt, formálissá vált »lovagi és missziós« utóéletében*”.¹³⁹ Állítja, hogy „*Nagy Lajos központi kormányzás segítségével, a feudális erőket megfékezve uralkodott, s éppen ezzel segítette elő, hogy [...] a köznemesség megerősödjék, mint társadalmi osztály [...]*”.¹⁴⁰

Dümmerth – bár negatívnak titulálja Lajos némely lépését –, itt sem teszi őt felelőssé mindezért. Sőt, inkább igyekszik ezeknek az intézkedéseknek is a pozitív oldalát kiemelni. A mű sokszor, utalva az egyházhoz való hűségére, szinte szentként kezeli.

Elekes munkáját jelentősen meghatározzák a marxista ideológia kifejezései. A jobbágyok költözését például az „*osztályharc gyakori formájának*” nevezi, az úriszék felállítását pedig a „*földesúri terror növelésének*” titulálja.¹⁴¹

Fontos különbséget jelent az írások között, hogyan mutatják be Lajos anyjának, Piast Erzsébetnek a szerepét. Bertényi szerint például érdemes lenne Lajos és Erzsébet együttes uralmáról beszélni, hiszen a király minden fontos döntésnél kikérte anyja véleményét, így az 1351-es törvények kapcsán is.¹⁴²

Ennek a dekrétum előszava is ékes bizonyítéka: „*[...] a szabadságokat a fenséges fejedelemasszonynak Erzsébetnek, ugyanazon isteni kegyelemből*

135 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 126.

136 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 126.

137 PÓR, SCHÖNHERR, 4. lj. 126.

138 PÓR, 63. lj. 561.

139 DÜMMERTH, 85. lj. 471.

140 DÜMMERTH, 85. lj. 474–475.

141 ELEKES, LEDERER, SZÉKELY, 58. lj. 215.

142 BERTÉNYI, 13. lj. 224.

Magyarország királynőjének, a mi legkedveltebb anyánknak kedves akaratával [...] megújítván [...]”¹⁴³

Engel is kiemeli az anyakirályné szerepét, akit, Lajos „úgymond uralkodótársának” tart. Sőt még azt is állítja, hogy Lajos fiúi szeretetét Erzsébet saját politikai céljai elérésében ki is használta.¹⁴⁴

Szende László, a magyarországi Anjou-kor jelentős kutatója, több munkát is szentelt Erzsébet személyének és szerepének. Konkrét példákkal támasztja alá, hogy az anyakirályné véleménye jelentősen meghatározta Lajos politikáját, például a különböző tisztségviselők személyének kiválasztásában. De Lajos még a kancellári reformban is fontos pozíciót adott az édesanyjának, 1377-től a kancellár csak a nagypecsét előlapját őrizte, a hátlap Erzsébetnél volt. Jan Długosz 15. századi lengyel krónikás szerint Erzsébet befolyása már a külföldi uralkodóknak is feltűnt, egy alkalommal maga a német-római császár, IV. Károly emelt szót ellene. Lajost ez annyira feldühítette, hogy a császár ellenségeivel lépett szövetségre.¹⁴⁵

A felsorolt történészek nézetkülönbségei véleményem szerint megfellelthetők az általuk képviselt történeti iskola attribútumainak. Azonban túlzó általánosítás lenne azt állítani, hogy csak ezek határozták meg az szerzőket a téma megítélésében. Erre remek példa Engel Pál és Kristó Gyula esete, akik bár kortársak voltak, vagyis hozzávetőlegesen ugyanazon ideológiai eszmék között, ugyanabban a politikai közegben alkottak, mégis teljesen eltérően mutatták be a témát.

Azt tehát kijelenthetjük, hogy a különbségeket a szerző által képviselt történeti iskolák, a történelmi környezet és a történészek személyes véleménykülönbségei együttesen adják. Véleményem szerint a szerzők, főleg ha történészek, nem tudnak teljesen elvonatkoztatni attól a világnézettől, amelyben például a tanulmányaikat folytatták, és amelyben élnek.

KONKLÚZIÓ

A dolgozat bevezetőjéből is kitűnik, hogy jómagam korábban a történeti iskolák hatását hátrányosnak, szinte már károsnak találtam. Olyan külső befolyásnak, amely a kutatókat egy, az iskola által meghatározott irányba tereli, és egyben be is zárja az adott ideológia keretei közé. A történész kemény munkája és tehetsége pedig kárba vész, ha a külső befolyás miatt a kutatás végül tévútra vezet. Ebből a szempontból pedig követendő példának

143 MÁRKUS, 62. lj. 167–169.

144 ENGEL, 5. lj. 147.

145 SZENDE László: Mitherrscherin oder einfache Königinmutter. Elisabeth von Łokietek in Ungarn (1320–1380) *Majestas*, 2005, 47–63. 55–56.

tekintem Engel munkásságát, aki felismerte és tudatosan vonta ki magát a korszellem hatása alól azzal, hogy egyedül a forrásanyagra támaszkodott.

Azonban, bár véleményemet nem értékeltem át teljesen, belátom, hogy a történeti iskolák preferált irányai nem feltétlen visznek tévútra. Az előnyben részesített témák pedig az adott eszmék hanyatlásával együtt cserélődnek, sőt a legkevésbé kutatott témák, ilyenkor szinte daczból is felemelkednek (a kommunista államok hanyatlásával például előtérbe kerül a nemesség és egyház kutatása). Sőt, szükséges, hogy új módszerek jöjjenek létre, és ezek gyakran a régi módszerek hibáiból alakulnak ki.

Végző soron kijelenthetjük, hogy a történetírókra ható politikai közeg, a világnézet és a történeti iskolák olyan erőt képviselnek, amitől az író nem tud elvonatkoztatni. Természetesen ez nem jelenti, hogy a fent megnevezett szerzők szubjektív módon elemezték volna a témát. Sőt feltételezem, hogy a legtöbb szerző személyes élettapasztalataitól könnyebben elvonatkozott, mint attól a világnézettől, amellyel a történelmet tanulta meg szemlélni.

Ahogy jelen munka is igyekszik rávilágítani, a történetírásán belül komoly jelentősége van a historiográfiai munkáknak. Még ha feltételezzük is – és miért ne tennénk –, hogy a történészeket mindig a legjobb szándék vezérli, és a legobjektívebb módon írnak, tudásuk és képességeik legjavát használva, akkor sem várható el, hogy a világlátásuk és személyiségük ne jelenjen meg az általuk írott munkákban. Azt is látnunk kell azonban, hogy ezek az ideológiák sok esetben nem külső, manipulatív hatások, hanem az írók tudatosan döntenek úgy, hogy ezt a világnézetet követik, és a módszereket felhasználják a munkáikban. A téma sokkal összetettebb annál, minthogy a jelen munka végső következtetést vonhasson le róla, ezért már azzal is be kell érnem, hogy rávilágíthattam a legfontosabb kérdésekre. Elsősorban arra, hogy a történelmi események más-más korszakban más-más megvilágításba kerülnek, és az olvasónak tisztában kell lennie azzal, hogy egyetlen mű sem mutathat be abszolút igazságot.

IRODALOMJEGYZÉK

A Pallas nagy lexikona, 7. kötet, 1894.

BAGI Dániel: *Az Anjouk Krakkóban. Nagy Lajos lengyelországi uralmának belpolitikai kérdései* (Pécs: Kronosz Kiadó 2014)

BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó 2014)

BERTÉNYI Iván: *Magyarország az Anjouk korában* (Budapest: Gondolat Könyvkiadó 1987 [Magyar História])

- BIRÓ Zsófia: *Hatalommegosztás a történeti alkotmány fényében: bírói hatalom a magyar tradicionális jogban* (Pécs 2022) www.ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/biro-zsofia/biro-zsofia-muhelyvita-ertekez-es_0.pdf
- BÓNIS György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban* (Budapest: Osiris Kiadó 2003)
- BREISACH, Ernst: *Historiográfia* (Budapest: Osiris Kiadó 2004)
- C. TÓTH Norbert: „A »korai rendiség« és a »rendi állam« között – országgyűlések 1301–1440 között” in: DOBSZAY Tamás, H. NÉMETH István, PAP József, SZIJÁRTÓ M. István (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig* (Budapest–Eger: Magyar Nemzeti Levéltár, Eszterházy Károly Egyetem 2020) 9–25.
- CSUKOVITS Enikő: „Az Anjou-kori intézményi újítások nápolyi párhuzamai” in: NEUMANN Tibor, RÁCZ György (szerk.): *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére* (Budapest–Piliscsaba: MTA – Történettudományi Intézet) 2009, 19–62.
- CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon I., I. Károly és uralkodása (1301–1342)* (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet 2012)
- CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon II., I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–95)* (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet 2019)
- CSUKOVITS Enikő: *Az Anjou-kor hatalmi elitje* (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet 2020)
- DÜMMERTH Dezső: *Az Anjou-ház nyomában. Utazások a múltban és jelenben* (Budapest: Panoráma 1982)
- ELEKES Lajos, LEDERER EMMA, SZÉKELY György: *Magyarország története az őskortól 1526-ig* (Budapest: Tankönyvkiadó 1961)
- ENGEL Pál, KRISTÓ Gyula, KUBINYI András: *Magyarország története 1301–1526* (Budapest: Osiris Kiadó 1998)
- ENGEL PÁL: „Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon” in: ENGEL Pál (szerk.): *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Osiris Kiadó 2003); 302–319.
- ENGEL PÁL: *Szent István birodalma* (Budapest: MTA Történettudományi Intézet 2001)
- ERŐS VILMOS: A historiográfia fogalma, *Történeti Tanulmányok*, 2010, 5–22.
- HADIK Béla: Murarik Antal: Az ősiség alapintézményeinek eredete, *Századok*, 1940/4–6. 222–232.
- HÓMAN Bálint: *A történelem útja. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Osiris 1931)

- HÓMAN Bálint, SZEKFŰ Gyula: *Magyar történet I.* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1935)
- HÓMAN Bálint, SZEKFŰ Gyula: *Magyar történet II.* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1990)
- KRISTÓ Gyula: Hóman Bálint, az őstörténet és az Árpád-kor kutatója, *Acta Universitatis Szegediensis : acta historica*, 2004/119. 39–46.
- KUBINYI András, BAK János, MAROSI Ernő, KLANICZAY Gábor: Pál Engel: The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895-526, Engel Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története, *Buksz – Kritikai írások a társadalomtudományok köréből*, 2003/2. 142–159.
- Lovagkirályok: Az Anjou- és Zsigmond-kor Magyarországon (1301–1437) www.mek.oszk.hu/01900/01948/index.phtml
- LUKÁCS László: Hol szalad a nyest?, *Honismeret*, 1996/4. 88–89.
- MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895. 1000–1526. évi törvényczikkek – Corpus Juris Hungarici.* Millenniumi emlékkiadás 1. (Budapest: Franklin-társulat 1899)
- MURARIK Antal: *Az ősiség alapintézményének eredete* (Budapest: Sárkány Nyomda Rt. 1938)
- „Pór Antal” in: SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái, XI. kötet* (Budapest: Hornyánszky Viktor 1906) 27–35.
- PÓR Antal: „Nagy Lajos 1326–1382” in: Szilágyi Sándor (szerk.): *Magyar történelmi életrajzok I. könyv* (Budapest: Magyar Történelmi Társulat 1892.)
- PÓR Antal, SCHÖNHERR Gyula: „Az Anjouk kora az Anjou ház és örökösei (1301–1439)” in: Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története III.* (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. 1895)
- ROMSICS Ignác: *Clio bűvöletében, Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel* (Budapest: Osiris 2011)
- STIPTA István: Kísérlet a jogtörténeti szlavisztika hazai meghonosítására: Murarik Antal, *Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica* 2017/2. 69–83.
- SZENDE László: Mitherscherin oder einfache Königinmutter. Elisabeth von Łokietek in Ungarn (1320–1380), *Majestas*, 2005, 47–63.
- ZSOLDOS Attila: II. András Aranybullája, *Történelmi Szemle*, 2011/1. 1–38.
- ZSOLDOS Attila: Az Aranybulla útja a történelmi mitológiában, *Pontes*, 2022, 13–32.